

■ BEREND T. IVÁN 90 ÉVES

Köszöntjük Berend T. Ivánt, egyetemünk egykori rektorát, a Magyar Tudományos Akadémia volt elnökét 90. születésnapján.

Méltatásához az 1997-ben a Kulturtrade Kiadó gondozásában megjelent „A történelem – ahogyan megéltem” című könyve van segítségünkre, amelyben mintegy 300 oldalon összegzi életútját. A könyv egy sajátos önéletrajznak is tekinthető. Ez most kiegészült. Napjainkban jelent meg az „Élj érdekes időben”, amelyet Szelényi Iván a terjedelmes Utószóban rendkívül fontos könyvként ajánlja minden gondolkodó ember számára. Szelényi Iván az utószóval teljessé teszi Berend T. Iván életútjának teljes ismeretét.

NÉVJEGY

„Berend T. Iván 1930-ban Budapesten született. Tanulmányait a Közgazdaságtudományi Egyetemen és az ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte. 1953-tól a Közgazdaságtudományi Egyetem Gazdaságtörténeti Tanszékének tanársegéde, 1964-től egyetemi tanára, majd 1967 és 1985 között vezetője.

A kandidátusi és az akadémiai doktori fokozat elnyerése után (1958, illetve 1964) a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja (1973, 1979). 1973 és 1979 között a Közgazdaságtudományi Egyetem rektora. 1985 és 1990 között a

Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

1990 óta a University of California (Los Angeles) professzora és az egyetem Európai és Orosz Tanulmányok Központjának igazgatója. Összesen 22 könyv szerzője, illetve társszerzője. Munkáit Angliában, Amerikában, Japánban és Olaszországban is kiadták. Több alkalommal az oxfordi egyetem (1972, 1970, 1980) és a University of California Berkeley (1978) vendégprofesszora. Több egyetem díszdoktora, a British Academy, az osztrák Tudományos Akadémia, az Európai Akadémia tagja. 1986 és 1994 között a Nemzetközi Gazdaságtörténeti Társaság alelnöke, 1995-ben pedig a Nemzetközi Történettudományi Bizottság elnökévé választották.” (341. o.)

Amikor újraolvastam néhány hete a könyvet, sajátos fontos életrajzi ismeretekkel szembesültem. Van egy sokak számára ma is érvényes üzenete: tudatosan kell készülni az értelmiségi pályára. Sok olvasmányból. Az üzenet lényegét a 47. és a 65. oldalon találtam meg. „... a történelem számomra a világ megértésének igazi kérdésévé vált.”

A két oldalon mondatról mondatra ismerhetjük meg, milyen a felkészülés hogyanja?

És most a szó Berend T. Iváné.

„Találkozásom a történelemmel azonban életre szóló élmény, szenvedély és hivatás maradt. Ezt Pach Zsigmond Pálnak köszönhetem, aki valóságos egyetemi előadásokat tartott gimnáziumi óráin.

Segítségével a történelem a bonyolult oksági összefüggések, és a világ megértésének igazi kulcsával vált. Számomra ez volt egyben meghatározó találkozásom a marxizmussal is, amely mintha hirtelen megvilágította volna az átélt események számos összefüggését is. Az események tárából összefüggések rendszerévé vált a világ. Marx Brumaire 18-ájának szellemes történelmi elemzése megragadott, Szabó Ervin új megvilágításba helyezte 1848 ismerni vélt eseményeit. A Zeneakadémián Molnár Eriket hallgattam meg egy izgalmas történelmi vitában Szabó Ervin felfogásáról. Különösen a gazdaság és társadalom, a gazdaság és politika összefüggése, a folyamatok gazdasági meghatározottsága tűnt megvilágosító erejűnek számomra.” (47. o.)

„Egyetemi éveim nagyszerűek voltak. Nemcsak annak idején éltem így át, de visszatekintve is ilyenek érzem. Nem mintha az egyetem világa védett lett volna az országban zajló szörnyűségek-től. Egyáltalán nem. Ami nagyszerű volt számomra, az a tanulás, a tudatosan eltervezett pályára való felkészülés különleges lehetősége.” (65. o.)

„A Gazdaságtörténelmi Tanszék valósággal az otthonom lett. Elmerültem a szakmában. Intenzíven dolgoztam a tanszéki diákkörben és elkészítettem első dolgozatomat a magyar takarékpénztári fejlődés 19. századi történetéről. Banküzemtan szakkönyveket is olvastam, hogy értem a banktechnika legfőbb elemeit. Az első tanév végén a tanszékhez kapcsolódó néhány hallgatóval együtt ismét csak Pach tanár úr révén megnyílt a lehetőség, hogy bekapcsolódjak a Történettudományi Intézet keretében megindított nagyszabású kutatásba.” (66-67. o.)

„A biztosítottnak érzett szakmai pálya öntudatával – s talán ez volt egyetemi éveim legizgalmasabb és legfontosabb sajátossága – magam tervezhettem képzésemet. Mivel a kezdetektől elhatározott szándékom volt, hogy gazdaságtörténész leszek, már közgazdasági tanulmányaim során is ájtartam a bölcsészkarra történelmi tárgyakat tanulni.” (71. o.)

„Ami talán még e korai kutatói vállalkozásnál is fontosabb volt: megtanultuk a 12-14 órás munkanapok fegyelmét. Megtanultunk dolgozni. A kemény munka, a tanulás, a kutatás és az írás életformánkká vált. Az egyetemi évek nyilván majdnem mindenki számára meghatározóak és élményszerűek, hiszen mintha feltárulna a világ, és minden nap telve lenne a jövő ígéretével. Ilyen önálló egyetemi évek azonban csak keveseknek adatnak meg, s ennek élményét tudatosan éltük át és értékeltük.” (75. o.)

„Életem igazán meghatározó nagy utazására 1966-1967-ben került sor, amikor a Ford Alapítvány egyéves ösztöndíjával kimehettem a New York-i Columbia Egyetemre.” (168. o.)

„1967–1968-tól teljes erővel fordultam az egyetemi munkához, amely addig is centrális szerepet játszott életemben. Ekkor azonban Pach Zsigmond Pál, Molnár Erik halála után, főállásban az Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatója lett, s az egyetemen én lettem az utódja a Gazdaságtörténelmi tanszék vezetői posztján.” (200. o.)

Berend T. Iván a Gazdaságtörténelmi Tanszék vezetője lett 1973-ban. Oxfordban volt vendég-professzor, és az újságból tudta meg, hogy kinevezték rektornak.

1985: „Valami nagyon szokatlan és új kezdődik életemben. Percekkel ezelőtt választottak meg a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé.” Elnöki időszaka 1990 májusában járt le.

2015 óta nyugdíjas. Berend T. Iván 22 könyv szerzője, könyvei megjelentek Angliában, USA-ban, Japánban, Olaszországban.

A 90. születésnapja tiszteletére megjelenő esszékötet „Élj érdekes időbe” előszavában Berend T. Iván így vall önmagáról:

„Élj érdekes időkben” – mondja az átok. S én valóban érdekes korban éltem, megjártam börtönöket, német-náci haláltáborot, éltem rettenetesen szegény és félelmetes években, de két

egyetemen is tanulhattam közgazdaságtant és történelmet. Munkás és sikeres éveket éltem, voltam egyetemi rektor és a Magyar Tudományos Akadémia, valamint a Nemzetközi Történelmi Társaság elnöke. Európa és Amerika hat tudományos akadémiaja tagjai sorába választott. Mégis, hatvanévesen új életet kellett kezdenem egy másik országban, más nyelven és más egyetemi rendszerben tanítva, mint korábban.”

A fűszövegben három jeles közéleti személyiség, Csaba László, Enyedi Ildikó és Spiró György is méltatja Berend T. Ivánt.

Ennek az ősi kínai átoknak a jelentősége és értelme napjainkban ismét kézenfekvő. Berend T. Iván kilenc érdekes évtizedet élhetett meg, hihetetlen szellemi frissességben – a kedélyét, humorát, tisztánlátását nem romboló kocsmai szintű politizálás vissza-visszatérte közepette. Legújabb esszéköteete olyan, mintha egy pohár bor mellett beszélgetne a baráti olvasóval, aki a leginkább hétköznapi témák kapcsán is rá kell, hogy csodálkozzon az éles szemű meglátásokra. – Nahát, ezt én is mondhattam volna – csak „történetesen” sosem jutott eszembe. – Élvezetes és egyben tanulságos beszélgető Amerikáról, a világ folyásáról – és persze Magyarországról, a legszélesebb olvasóközönségnek.

Csaba László

Sok éve, amikor olvastam Berend T. Iván önéletírását (A történelem – ahogy megéltem), a gyerekeim egészen kicsik voltak. Iván mint apámmal egykorú kiskamasz élte át a háborút, és került életet vagy halált meghatározó döntéshelyzetekbe. Felkavaró volt olvasni. Különösen szíven ütött egy felidézett emlékszilánk, örök lecke lett számomra: Iván, ahogy a kislányával sétál egy parkban, sok évvel a háború után. Szép, puha, zöld a fű, szélébe kitűzve a tábla, „Fűre lépni tilos”. S akkor ő megfogja a gyerek kezét, és békésen, nyugodtan beszélget a gyepek közepére. Nem „csakazértis”, hanem mert kedvük van hozzá, és mert józanul végiggondolva, nincs a tiltásnak értelme. Nem a tábla ellen lázadva – hanem azt figyelmen kívül hagyva, saját, felelős döntést hozva cselekednek. Ez az ezer színben pompázó, sok apró szellemi kalandot kínáló kötet elfogulatlanul, a tiszta és szabad kíváncsiság kristály-lencséjén keresztül vizsgálja változó tárgyait. Megfontolásai között nem szerepelnek más – ideológiai vagy a közbeszéd hangulatát épp meghatározó – megkötések, csak a hiteles, személyes megszólalás belső igénye. Iván újra és újra kézen fog engem mint olvasót. Besétálunk együtt a gyepre. Ott egymásra nézünk, és elmosolyodunk. Igen, így érdemes gondolkodni. Így érdemes élni.

Enyedi Ildikó

Pompás szórakozás egy hallatlanul művelt, remek memóriájú, felvilágosult felvilágosító jegyzeteit olvasgatni. Jobb helyen a lapok a rendszeres, heti jegyzeteiért esengenének, de most éppen nem olyan a világ.

Történész, szociológus, köz- és magánember, akit az elmúlt jó kétezzer évből az egész kultúra érdekel, és akinek Ifjúkori optimista racionalizmusa a súlyos háborús és ugyancsak súlyos békebeli tapasztalatok ellenére szarkazmussá nemesülve, csodás módon megmaradt.

Ilyen esszéket csak sokoldalú tudás birtokában lehet írni. Könnyedén csaponghatna is akár, de megszokta, hogy újra meg újra ellenőrizze magát.

Olvassom, hogy a „kútmérgező” fogalma az 1870-es évek angol sajtójában jelent meg. A nevem miatt egyszer utánanéztem: már 1340-ben Brunnenvergifter volt az egyik ősym Speyerben (latinul Spira).

Minden egyéb e sok száz oldalon, amennyire a tizenhat év olvasottsági mínuszommal meg tudom ítélni, stimmel.

Spiró György

Szelényi Iván az Utószóban méltatja a könyv sajátosságát: mintegy 20 vignette-ből, egymáshoz lazán vagy egyáltalán nem füződő, fél oldaltól 2-3 oldalig terjedő írásból áll. Rendkívül gazdag és fontos könyv. Az Utószó teljessé teszi Berend T. Iván életútjának ismeretét.

A Kiadó hozzájárulásával közöljük az Előszó részletét és a méltatásokat.

Ma is aktív. 2020-ban a magyar olvasók az Élet és Irodalom c. lapban találkozhattak írásaival.

(Ritter Tibor)